

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI DAVLAT BYUDJETI
DAROMADLARI VA ULARNING SHAKLLANISH
MANBALARINING XUSUSIYATLARI**

Axtamov Ulug'bek, Hayotov Maxsud, Raxmonov Adham

TDIU MMT-95-guruh talabalari

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada davlat byudjeti daromadlarini O'zbekiston Respublikasi moliyaviy siyosatida muhim ahamiyatga ega ekanligi tahlil qilingan bo'lib o'tgan yil davlat byudjeti daromadlarikeltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Davlat byudjeti daromadlari, soliqlar, soliqsiz daromadlar.

Jahonning turli mamlakatlarida har xil sabablar bilan ijtimoiy-iqtisodiy inqirozlar yuz berayotgan hozirgi davrda O'zbekistonda puxta o'ylangan byudjet-soliq siyosati mamlakatimizning o'z oldiga qo'ygan maqsadlari sari dadil odimlab borishiga xizmat qilmoqda. Hozirgi rivojlanib borayotgan davrda mamlakatlar moliyaviy siyosatida davlat byudjetining ahamiyati beqiyosdir. Davlat byudjeti daromadlar va xarajatlar qismidan tashkil topgan.

Davlat byudjeti daromadlari bu- davlat bilan korxonalar, tashkilotlar, muassasalar va aholi o'rtasidagi davlat markazlashgan pul fondining shakllanishi yuzasidan vujudga keladigan iqtisodiy pul munosabatlari. Bundan tashqari, davlat xarajatlarini moliyalashtirish maqsadida davlat tomonidan soliqlar va soliq bo'lmagan manbalardan kelib tushadigan mablag'larni o'zida jamlaydi. Soliqlarni yig'ish hukumatning eng asosiy vazifasidir, chunki daromad davlatning ishlashi, umumiy manfaatni ta'minlash va uning qonunlarini bajarish uchun zarurdir.¹

Hozirgi kunda mamlakatimizda 9 ta soliq turi mavjud bo'lib, ular quyidagilardan iborat:

¹ Davlat byudjeti: O'quv qo'llanma / B.Nurmuxamedova; -T.: "Iqtisod-Moliya", 2018

- Foyda solig'i;
- Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i;
- Aylanmadan olinadigan soliq;
- Yuridik shaxslarni mol-mulkidan olinadigan soliq;
- Jismoniy shaxslarning mol-mulkidan olinadigan soliq;
- Aksiz solig'i;
- Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq;
- Qo'shilgan qiymat solig'i;
- Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq.

Soliqsiz daromadlari bo'lsa-davlatga tegishli mulklarni sotishdan va xususiylashtirishdan, tashqi iqtisodiy faoliyatdan kelgan daromadlar, xorijiy davlatlardan olingan moliyaviy yordamlarni o'zida mujassam etadi.

Quyidagi jadvalda 2023-yilda davlat byudjeti daromadlari tahlili keltirib o'tilgan;

2023-yil davlat byudjetidagi soliqlar tushumi va ulushlari²

1-jadval

№	Ko'rsatgichlar	2023-yilda byudjet daromadlaridagi ulushi mlrd so'm.	Jami daromatlarda tutgan ulushi foizda.
1.	Foyda solig'i	40778.9	17.59
2.	Aylanmadan olinadigan soliq	2407.3	1.03
3.	Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i	29917.4	12.91
4.	Qo'shilgan qiymat solig'i	57885.3	24.98
5.	Aksiz solig'i	15834.4	6.83
6.	Bojxona boji	9606.1	4.14
7.	Mol-mulk solig'i	5097.7	2.19
8.	Yer solig'i	6890.1	2.97
9.	Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq	15300.3	6.60

² O'zbekiston Respublikasi Iqtisod va Moliya vazirligi va O'zbekiston Respublikasi "Ochiq Byudjet" portal ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi
www.pedagoglar.org

10.	Suvresurslaridan foydalanganlik uchun soliq	791.4	0.34
11.	Boshqa daromadlar va soliqsiz tushumlar	47212.5	20.37
12.	Davlat byudjeti daromadlari (jami)	231721.3	100

Ushbu jadvalda 2023-yil dalat byudjeti daromadlari tahlili aks ettirilgan bundan ko'rinib turibdiki byudjet daromadlarida soliqlarning o'rni kata, soliqlar ichidan asosiy ulushni qo'shilgan qiymat solig'iga to'g'ri keladi ya'ni jami davlat byudjeti daromadlarini 24.98%ini tashkil etgan. Undan keying o'rinlarda jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'I 12.91%ni foyda solig'i bo'lsa 17.59%larni tashkil qilib solikli daromatlarda asosiy ulushni egallagan. 2023-yilda davlat byudjetining soliqsiz daromadlari bo'lsa 20.37%ni tashkil qilgan yildan-yilga davlat byudjetining soliqsiz daromadlari ham o'sib bormoqda.

2023-yilda davlat byudjeti daromadlari prognozi 231172.3 mlrd so'm ya'ni YaIMga nisbatan 21.8% tashkil qildi.

2023-yil uchun Qoraqalpog'iston Respublikasi byudjetining, viloyatlar, xamda Toshkent shahar mahalliy byudjetlarining daromadlari va xarajatlari prognozlari quyidagi jadvalda keltirilgan:

2-jadval

2023-yildagi mahalliy byudjetlarnig daromad va xarajatlari.³ mlrd.so'm

No	Hududlar nomi	Daromadlar	Xarajatlar
1.	Qoraqalpog'iston Respublikasi	2703.3	5375.7
2.	Andijon viloyati	3802.7	6608.2
3.	Buxoro viloyati	3817.2	4463.1
4.	Jizzax viloyati	2184.9	3469.3
5.	Qashqadaryo viloyati	4561.2	8380.2
6.	Navoiy viloyati	2993.6	2993.6

³ Fuqarolar uchun byudjet. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi, BMTTD. T.: 2023

7.	Namangan viloyati	3713.4	6613.3
8.	Samarqand viloyati	4958.8	7155.1
9.	Surxondaryo viloyati	3042.3	6291.2
10.	Sirdaryo viloyati	1406.1	2492.3
11.	Toshkent viloyati	5866.2	5866.2
12.	Farg'ona viloyati	5437.8	7618.8
13.	Xorazm viloyati	2719.2	4160.6
14.	Toshkent shahri	7739.3	7739.3
15.	Jami	54946	79226.9

Ushbu jadvalda 2023-yil uchun Qoraqalpog'iston Respublikasi byudjetining, viloyatlar, xamda Toshkent shahar mahalliy byudjetlarining daromadlari va xarajatlari prognozlarini tahlil qilingan. Toshkent shahri daromadlari va xarajatlari 7739.3 mlrd so'm, Toshkent viloyati daromadlari va xarajatlari 5866.2 mlrd so'm, navoiy viloyati daromadlari va xarajatlari 2993.6 mlrd so'mni tashkil qilib mahalliy byudjetlar ichida bu 3ta hududlar daromadlari xarajatlarini to'liq o'zi qoplay olishi prognoz qilingan. Qolgan barcha hududlarga respublika byudjetidan byudjetlararo transfert to'lovlari ajratilgan.

Byudjet daromadlari mamlakatning moliyaviy ahvolini tushunishda, uning moliyaviy siyosatini shakllantirishda va moliyaviy maqsadlariga erishishda hal qiluvchi ro'l o'ynaydi. Davlat budjeti daromadlari xalqaro standartlarga muvofiq yig'ilishi va xarajatlarga mos ravishda to'g'ri boshqarilishi zarur. Shuning uchun byudjet mablag'larini doimiy ravishda nazorat qilinib turishi kerak, ba'zi holatlarda mansabdor shaxslar o'z manfaati yo'lida byudjet mablag'larini talon-taroj qilishi mumkin. Bunday holatlarni oldini olish uchun ko'plab nazorat tekshiruvlari amalga oshiriladi.

Davlat budjetining daromadlari turli manbalar, jumladan, soliqlar, investitsiyalar, qarz mablag'lari va boshqa manbalar hisobidan amalga oshiriladi. Davlat byudjeti daromadlarini tahlil qilish mamlakatning moliyaviy salomatligi, siyosati va xalqaro munosabatlari haqida tushuncha beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. TS Malikov, O Olimjonov. Moliya. - O'quv qo'llanma. Toshkent: Iqtisod-moliya, 2018
2. Malikov T, Haydarov N. Budget daromadlari va xarajatlari. O'quv qo'llanma, Toshkent: "IQTISOD-MOLIYA. 2007.
3. Malikov TS. Byudjet-soliq siyosati. T.: "Iqtisod-moliya. 2019.
4. Malikov T, Haydarov N. Budget: tizimi, tuzilmasi, jarayoni. O'quv qo'llanma, Toshkent "IQTISOD-MOLIYA. 2008.
5. У Ўроқов. Маҳаллий бюджетлар мустақиллигини оширишнинг устувор йўналишлари- Science and Education, 2022
6. У Ўроқов, Д Ускенбаева. Ўзбекистонда ташаббусли бюджетни жорий этишнинг ташкилий-ҳуқуқий асослари - Science and Education, 2022
7. Ўроқов У, Иргашев И, Ғайбуллаев О. Фуқаролар иштирокидаги маҳаллий бюджет. 2022
8. Ўроқов УЮ. Маҳаллий бюджетлар шаффофлиги ва очиқлигини таъминлашнинг устувор йўналишлари. Бизнес-Эксперт журнали. 2020;4.
9. Ўроқов У. Маҳаллий бюджетлар молиявий барқарорлигини белгиловчи кўрсаткичлар. 2020
10. Ўроқов У. Маҳаллий бюджетлар даромад базасини кенгайтириш масалалари. Республика ўқув юртлараро конференция тўплами. ТМИ-2009 йил (Vol. 18).